

SOSTEn tiivistelmä:

Pyykön raportti - Ehdotus tulevaisuuden toimintamalliksi

Taloudellinen raami: Vuoden 2027 toimintaan myönnettävien avustusten kokonaissumma on **268 M€**.

Kehysriihessä päätetty taso 253 milj. euroa. Tämän lisäksi **15 milj. euroa ehdotetaan siirrettäväksi alueellisen ja paikallisen toiminnan avustuskäytäntöihin tehtävien muutosten seurauksena hyvinvointialueiden rahoituskokonaisuudesta STEA:n hallinnoitavaksi.**

Hyvinvointialuekohtainen avustussumma määritellään niiden asukasmäärän sekä sairaus- ja hyvinvointitilanteen perusteella. Selvityshenkilön näkemyksen mukaan jokaisen hyvinvointialueen järjestöavustusten yhteissumma olisi tämän ehdotuksen seurauksena selkeästi enemmän kuin niiden vuodelle 2024 myöntämät avustukset. (Hv-alueet jakoivat vuonna 2024 avustuksia yhteensä noin 15 milj. euroa)

Avustustason on ajateltu pysyvän vuoden 2027 tasolla myös tulevina vuosina.

Selvityshenkilön ehdotus sisältää kaksi vaihtoehtoa. Mallissa A avustusjärjestelmä uudistettaisiin ja mallissa B sopeudutaan avustustason laskuun.

Vaihtoehto A

Vaihtoehtoon A tarkoituksena on **avustusjärjestelmän uudistaminen** niin, että se luo lähtökohdat yleishyödyllisen sosiaali- ja terveystalouden järjestöjen toiminnan kehittämiseksi ja vaikutusten lisäämiseksi tärkeänä osana terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen kokonaisuutta.

Vaihtoehtossa A avustukset suunnataan kolmesta toisiinsa liittyvästä näkökulmasta eli

1. Valtakunnalliset painopisteet; 78 % avustusten kokonaismäärästä

a. teemaperusteinen avustusten suuntaaminen (5 teemaa); 79 % valtakunnalliset painopisteet - avustusten kokonaismäärästä.

Ensimmäisiksi teemoiksi ehdotetaan:

- Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen
- Ikäntyneiden toimintakyvyn tukeminen
- Mielenterveyden edistäminen
- Yksinäisyyden vähentäminen ja osallisuuden vahvistaminen
- Väestöterveyden edistäminen ja kansansairauksien ehkäiseminen.

Yhden teemakauden pituus olisi 5–6 vuotta. Riittävän pitkä aikajänne mahdollistaa vaikutusten eli pysyvien myönteisten muutosten aikaan saamisen ja todentamisen.

Teemaperusteisen toiminnan käynnistysvaiheessa STEA:n rooli esimerkiksi mallinnusprosessien vetäjänä on vahva. Teemojen jatkotyöstämisestä olisi tarkoitus tehdä yhdessä kaikkien järjestöjen kanssa, jotka ovat kiinnostuneita ko. teemasta.

Tarkemmin: Yhdessä määriteltyihin tavoitteisiin peilaten avustuksen hakijat voivat päättää itsenäisesti muutosteoriaan, asiantuntijuuteensa ja toiminnastaan saatuihin kokemuksiinsa perustuen

toimintatavoista, joilla tavoitteet voidaan parhaiten saavuttaa ja joiden toteuttamiseksi ne hakevat avustusta.

STEA:n tehtävänä on varmistaa, että avustettava toiminta muodostaa tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta parhaan mahdollisen, synergisen kokonaisuuden (vrt. avustuksen saajien lukumäärä).

Lisäksi STEA:n tehtävänä on varmistaa, että teemakohtaiset toimijaverkostot kokonaisuudessaan saavat kaiken mahdollisen tuloksellisen toiminnan edellyttämän tuen. Näin STEA:lle muodostuu myös lopullinen käsitys avustusten teemakohtaisesta jakautumisesta.

STEA voi tarvittaessa auttaa avustuksen saajia määrittelemään tavat/mittarit, jotka auttavat niitä huolehtimaan siitä, että ne tekevät prosessien edetessä oikeita asioita (resurssien optimaalinen käyttö) ja oikealla tavalla (laatu). Niin ikään STEA ja avustuksen saajat voivat yhdessä pohtia, tarvitaanko vielä joitakin muita tapoja/mittareita esimerkiksi toiminnan kehittämisen ja/tai laajemman hyödyntämisen näkökulmasta

Teemaperusteisen toimintavan vakiinnuttua STEA:n apuna teemojen hahmottamisessa ja niistä päättämisen jälkeen niihin liittyvien mallinnusprosessien vetäjänä voi toimia STEAn tuella jokin järjestö(t). Tällaisella järjestöllä voi myös olla oma merkittävä roolinsa teemakohtaisten toimijaverkostojen vaikutusten aikaan saamisen mahdollistajana.

b. muu erityisen tärkeä toiminta; 21 % valtakunnalliset painopisteet -avustusten kokonaismäärästä. Toiminta ei siis saa olla päällekkäistä varsinaisen teemakohtaisen toiminnan kanssa eikä myöskään avustuksen saajien keskinäinen toiminta saa olla päällekkäistä.

2. Alueellisten tarpeiden perusteella; 15 % avustusten kokonaismäärästä

Hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveysalan järjestöille vuonna 2024 myöntämät avustukset olivat yhteensä noin 15 M€. Jatkon osalta ehdotetaan, että edellä mainittu summa siirretään hyvinvointialueiden rahoitukseen varatuista varoista osaksi STEA-avustuskokonaisuutta.

Hyvinvointialuekohtainen avustussumma määritellään niiden asukasmäärän sekä sairaus- ja hyvinvointitilanteen perusteella. Selvityshenkilön näkemyksen mukaan jokaisen hyvinvointialueen järjestöavustusten yhteissumma olisi tämän ehdotuksen seurauksena selkeästi enemmän kuin niiden vuodelle 2024 myöntämät avustukset.

Rahoituksen siirtäminen STEAn jaettavaksi ajatellaan lisäävän järjestöjen toiminnan alueellisia hyödyntämismahdollisuuksia sekä vapauttavan hyvinvointialueiden järjestötoiminnan koordinaattorien tms. työaika avustushakemusten ja toimintaselvitysten käsittelystä varsinaiseen toiminnan suunnitteluun ja koordinointiin.

Hyvinvointialueet ja kunnat yhdessä määrittelisivät alueelliselle ja etenkin paikalliselle toiminnalle tarpeet. Jokaisen hyvinvointialueen sekä ko. alueen kuntien (esimerkiksi maakuntaliiton edustamana) ja järjestöjen ehdotetaan määrittelevän yhdessä erityiset tarpeet alueelliselle ja ennen kaikkea myös paikalliselle järjestötoiminnalle.

Tämä mahdollistaa teemalähtöisen toiminnan alueellisen syventämiseen/laajentamiseen tai tarvittaessa sitä täydentävän tavoiteasetannan mukaisen toiminnan, joka tukee alueellisen hyvinvointisuunnitelman toimeenpanoa. Tarpeiden määrittelyä toivotaan tehtävän soveltuvilta osin myös eri alueiden yhteistyönä.

Alueellisten tarpeiden perusteella avustettava toiminta noudattaa teemakohtaisen toiminnan ajallista jaksotusta.

3. Hallitusohjelman mukainen erityispainotus; 7 % avustusten kokonaismäärästä.

Hallitusohjelman valmisteluvaiheessa, osana hyvinvointi-/terveys- ja sosiaalipolitiikan linjauksia, järjestöjen mahdollinen rooli otetaan huomioon ohjelman erikseen määriteltyjen tavoitteiden saavuttamisessa. Linjausten mukaiset järjestöjen toiminnan vaikutukset voidaan ajatella saatavan aikaan parhaiten ohjelmallisella toimintatavalla. Järjestöjen toimintaa voidaan hyödyntää myös hallituskauden aikana ilmenevien akuuttien haasteiden ratkaisemisessa. Käytännössä hallitusohjelmakohtainen toiminta voidaan mahdollistaa C-avustuksilla niin, että se on myös mahdollisimman synerginen osa STEA-avusteista toimintakokonaisuutta.

Vaihtoehto B

Vaihtoehdon B tarkoituksena on **avustettavan toiminnan sopeuttaminen** avustussumman pienenemiseen. Tarkoituksena on avustettavan toiminnan sopeuttaminen avustusten kokonaissumman pienenemiseen ilman, että avustusprosessia suoranaisesti uudistetaan. Näin ollen esimerkiksi avustusehdotuksen valmisteluprosessi on nykyisen kaltainen.

Vaihtoehdossa B kiinnitetään erityistä huomiota mm.

- Yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin sekä niiden vaikutuksiin järjestöjen toimintaan
- Nykyisen toiminnan tuloksellisuuteen ja sen kehittymiseen
- Ennakoiva, ehkäisevä ja korjaava toiminta -näkökulmaan

Valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen toiminta -painotukseen.

Avustusehdotuksen valmistelussa kiinnitetään erityistä huomiota

- Yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin sekä niiden vaikutuksiin järjestöjen toimintaan
 - ikärakennemuutos ja siihen liittyen esimerkiksi syntyvien lasten ikäluokkien pieneneminen
 - o elämäntulkunäkökulma
 - digitaalisten laitteiden ja yhteyksien sekä muun auttavan teknologian yms. kehitys.
- Toiminnan tarpeeseen ja sitä vastaavan tavoiteasetantaan sekä järjestörakenteeseen
 - toimeenpanokelpoisuus
 - yhteistyö.
- Nykyisen toiminnan tuloksellisuuteen ja sen kehittymiseen.
- Ennakoiva, ehkäisevä ja korjaava toiminta -näkökulmaan.
- Valtakunnallinen, alueellinen ja paikallinen -toiminta painotukseen.

Avustusten yhteissumman pienentyessä ja vaikuttavuusperusteisuutta korostettaessa erityistä huomiota on kiinnitettävä myös tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta perusteltuun avustuksen saajarakenteeseen (vrt. päällekkäisyydet)

Lisäksi on molempia vaihtoehtoja koskevia kehittämissuhteita kohdassa 4.4 (s. 48-50)

- Yleisavustuksen (Ay) myöntämisperusteita muutetaan niin, että sen nimenomaisena tarkoituksena on turvata, järjestöjen autonomiaa kunnioittaen, avustuksen saajan itsensä määrittelemät ydintoiminnot. Se voidaan myöntää vain STEA:n määritelmän mukaisesti aidosti valtakunnallisille järjestöille. Valtakunnallisten järjestöjen lisäksi yleisavustus voidaan myöntää yhdelle koordinaatio- ja tukijärjestölle per hyvinvointialue teemakohtaisen sekä alueellisten tarpeiden perusteella avustettavan toiminnan tuloksellisuuden varmistamiseksi.
Yleisavustuksen suuruus on 25 prosenttia ko. avustuksen saajan kohdennettujen yleisavustusten (Ak) yhteissummasta, mutta korkeintaan 1,49 M€.
- **Kohdennetun yleisavustuksen (Ak) myöntämisperusteisiin ei esitetä muutoksia.** Yleisavustuksen saaja ei voi kuitenkaan enää kattaa kohdennetulla yleisavustuksella muita kuin sen käyttötarkoituksen mukaisia varsinaisesta toiminnasta aiheutuvia kuluja. Muu kuin yleisavustuksen saaja voi edelleen käyttää tarvittaessa 15 prosenttia kohdennetusta yleisavustuksesta ns. hallinnollisiin kuluihin. **Yhdellä avustuksen saajalla voi olla kerrallaan korkeintaan viisi Ak-kohdetta**
- **STEA ottaa käyttöön kolmiportaisen varallisuuskriteeristön, jota se soveltaa tasapuolisesti kaikkiin avustuksen saajiin.** Avustuksen hakijan viimeisimmän tilinpäätöksen mukainen nettovarallisuus vaikuttaa myönnettävän avustuksen suuruuteen niin, että jos:
 - varallisuus on suurempi kuin vähintään kuuden kuukauden toiminnan kuluja vastaava summa, avustusta pienennetään 15 prosentilla.
 - varallisuus on suurempi kuin vähintään 18 kuukauden toiminnan kuluja vastaava summa, avustusta pienennetään 25 prosentilla.
 - varallisuus on suurempi kuin vähintään 24 kuukauden toiminnan kuluja vastaava summa, avustusta pienennetään 50 prosentilla.
- **Varainhankinnan tuotot ehdotetaan otettavan huomioon vuoden viiveellä avustuksen hakijan varallisuutta arvioitaessa.** Tämä antaa avustuksen hakijalle kohtuullisen ajan määrittellä tavoitteet ja niiden saavuttamiseen perustuva toiminta, johon varainhankinnan tuotto on tarkoitus käyttää (avustuksen saajan on otettava varainhankinnan tuottojen käyttämisen osalta huomioon valtionavustusten toissijaisuus).
- Yleis- (Ay) ja kohdennettu yleisavustus (Ak) myönnetään jatkossa hankeavustuksen (C) tapaan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. (Huom! Valtion vuosittaiseen talousarvioon liittyvä ehdollisuus.)
- Nykykäytännön mukaisesti avustuspäätökseen kirjatus, toiminnan tavoitteen mukaisen, käyttötarkoituksen ja talousarvion perusteella myönnetyn avustuksen kokonaissumman sisällä avustuksen saaja voi tehdä muutoksia itsenäisesti.
- Tuloksellisuus- ja vuosiselvitykset yhdistetään sekä seurantaä kehitetään nykyisin käytössä olevien selvitysten pohjalta vaikuttavuusperusteisuuden edellyttämällä tavalla; halutut tiedot pyydetään avustuksen saajalta kahden vuoden välein.
- Yleisavustuksen osalta sen saajan on kyettävä osoittamaan sen käytön merkitys kohdennetulla yleisavustuksella toteutettavan toiminnan mahdollistamisessa.
- Erillisen tilintarkastusraportin (AUP-raportti) edellyttämä euromääräinen raja nostetaan 500 000 euroon.

4.5. Lisäksi ehdotetaan, että

– Paikallisen toiminnan nykyisen kaltaisesta avustamisesta luovutaan vuoden 2026 jälkeen.

Paikallisella toiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä toimintaa, jonka suunnitellun toimeenpanoalueen väestömäärä on alle 35 000 henkilöä. Jatkossa paikallisen toiminnan avustamisen on ajateltu toteutuvan pääsääntöisesti Tasapainoista tulevaisuutta rakentamassa - ehdotuksen mukaisesti alueellisten tarpeiden perusteella myönnettävillä avustuksilla.

– Alueellisen toiminnan avustamista ehdotetaan painotettavan tämänhetkistä enemmän. Se tarkoittaa paikallisen järjestötoiminnan mahdollistamista alueellisen tavoiteasetannan yms. näkökulmasta (vrt. hyvinvointisuunnitelma). Sitä täydentäen valtakunnallisten avustuksen saajilla on velvollisuus soveltaa mahdollisimman kattavasti ”kehitetään valtakunnallisesti, toimeenpannaan alueellisesti” -ajattelua. Tässä niiden toivotaan hyödyntävän jäsenjärjestöavustusta aina, kun se on mahdollista.

4.6 Järjestöjen yleisten toimintaedellytysten vahvistamiseksi ehdotetaan mm. että:

- Lahjoitusten verovähennysoikeus laajennetaan koskemaan kaikkia sosiaali- ja terveysalan järjestöjä.
- STEA:n päivittää tarvittaessa yleisavustuksen käyttämistä koskevat linjauksensa niin, että sillä voidaan kattaa mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti myös varainhankinnan kuluja.
- STEA:n roolia järjestötoiminnan ja avustamisen asiantuntijana vahvistetaan kansallisten ohjelmien tms. valmistelussa ja toimeenpanossa.
- Jatkossa avustuskäytännöt ja -kokonaisuus analysoidaan 10–12 vuoden välein. Analyysin avulla varmistetaan avustettavan toiminnan ajankohtaisuus ja ennen kaikkea tulevaisuusorientoituneisuus.

4.7 Järjestöjen muutostuki

STEA mahdollistaa

- kaikille järjestöille yleistä vaikuttavuusperusteisen toiminnan omaksumiseen liittyvää koulutusta.
- järjestöjen yhdistymisprosesseissa tms. tarvittavaa asiantuntija-apua (prosessin johdon yleinen tuki, juridiikka yms.).
- käytännöt, jotka mahdollistavat järjestöjen asiantuntijoiden osaamis- ja kokemuspääoman säilymisen sekä edelleen hyödyntämisen, vaikka he siirtyisivät työskentelemään järjestökentän ulkopuolelle.
- useiden eri järjestöjen toiminnan kehittämisen näkökulmasta tarpeelliseksi koetun jonkin (tai joidenkin) aihepiirin koulutuksen tms. tuen.